

Målnummer:	Ö5955-10	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2011-12-30		
Rubrik:	Omprövning av beslut om skuldsanering på grund av arv.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none">• 4 § och 24 § skuldsaneringslagen (2006:548)• 3 kap. 1 § och 2 §, 7 kap. 7 § och 14 kap. 6 § ärvdabalken (1958:637)		
Rättsfall:	NJA 1980 s. 589		

REFERAT

Kronofogdemyndigheten beviljade den 27 juni 2008 B.T. skuldsanering. Hennes totala skuldbörda uppgick till 3 488 138 kr Enligt betalningsplanen skulle hon betala 1 543 kr per månad under tiden juli 2008-maj 2012 och 1 766 kr per månad under tiden juni 2012-juni 2013.

Kronofogdemyndigheten

Gothia Financial Group AB yrkade hos Kronofogdemyndigheten att beslutet om skuldsanering skulle upphävas med stöd av 24 § första stycket skuldsaneringslagen (2006:548) eftersom B.T:s ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats.

Till stöd för sin ansökan anförde Gothia följande. B.T:s far avled i juni 2008. B.T. var ensam bröstarvinge, men skulle endast erhålla sin laglott om 528 698 kr, eftersom hennes far genom testamente överlämnat all sin kvarlåtenskap till B.T:s barn. Genom anteckning på testamentet från den 7 juli 2008 förfogade B.T. över sin laglott på så sätt att hon avstod från den. Detta har alltså skett först efter faderns död, vilket innebär att B.T:s ekonomiska förhållanden måste anses ha förbättrats väsentligt då fadern avled. Den frivilliga förmögenhetsöverföring som B.T. gjort har inneburit att medel undanhållits hennes borgenärer. För det fall en gäldenär förfar på liknande sätt innan en skuldsanering beslutas har borgenären möjlighet att försätta denne i konkurs och åtgärden är därmed återvinningsbar. Att inom ramen för skuldsaneringsinstitutet ge en gäldenär möjlighet att undanhålla sina borgenärer medel på ett sätt som annars inte vore möjligt måste anses som obilligt och stridande mot skuldsaneringsinstitutets natur och syfte. Ett dylikt förfarande från gäldenärens sida innan skuldsaneringsbeslutet hade också inneburit att det varit oskäligt att bevilja skuldsanering enligt 4 § skuldsaneringslagen. Då B.T. avstått sin laglott och det således inte finns några medel att fördela mellan borgenärerna finns det, enligt Gothia, inte någon möjlighet att ändra beslutet, utan den enda möjlighet som står till buds är att upphäva skuldsaneringen.

Vissa övriga borgenärer anslöt sig till Gothias ansökan om upphävande.

B.T. anförde i huvudsak följande. Hennes mor avled år 2003 och B.T. avstod då från sin laglott för att pappan skulle få bo kvar i "orubbat bo". När pappan sedan tog upp frågan om testamente var hans önskan att all kvarlåtenskap skulle tillfalla hans barnbarn, alltså B.T:s två söner. Utifrån detta upprättades ett testamente år 1994. I samband med att bouppteckningen efter pappan upprättades i juli 2008 gjordes tillägget på testamentet om att B.T. avstår från sin laglott. Enligt juristen på begravningsbyrån var detta ett standardförfarande

och en ren formalitet för att hon i framtiden inte skulle kunna rikta några krav gentemot sina barn. B.T:s avsikt har aldrig varit att undanhålla några inkomster, utan hon har handlat i tron att hennes fars sista vilja ska respekteras och efterföljas. Antydning om att hon skulle ha försökt undanhålla uppgifter från fordringsägarna framstår som orimlig, med tanke på att såväl testamente som bouppteckning är offentliga handlingar. B.T. och hennes make har under lång tid kämpat för att få fram de uppgifter som krävdes för ansökan om skuldsanering. De blev oerhört glada när de fick beslutet om skuldsanering och har skött alla betalningar noggrant. Hon önskar att hänsyn tas till detta och till att hon handlat i god tro när det gäller den nu uppkomna situationen.

Kronofogdemyndigheten (Ylva Lindén) anförde i beslut den 17 december 2008:

Skäl

På ansökan av en borgenär kan Kronofogdemyndigheten, enligt 24 § första stycket punkt 5 skuldsaneringslagen, antingen ändra eller upphäva ett beslut om skuldsanering om gäldenärens ekonomiska förhållanden förbättrats väsentligt efter beslutet om skuldsanering och det beror på omständigheter som inte kunnat förutses vid beslutet.

I praxis har gäldenären ansetts få en förmögenhetsökning trots att hon valt att avstå från ett arv eller en testamentslott. Förmögenhetsökningen har ansetts ske redan vid den tidpunkt gäldenärens förälder avled. Man har alltså bedömt det som att gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats trots att hon inte längre förfogar över tillgångarna i fråga. Förfarandet har medfört att skuldsaneringen upphävts, oaktat att gäldenären handlat i god tro. (Jfr RH 2003:59.)

Kronofogdemyndighetens bedömning

Som ensam bröstarvinge skulle B.T. ha erhållit en laglott om 528 698 kr efter sin far som dog i slutet av juni 2008. I samband med upprättandet av bouppteckning gjorde hon dock ett frivilligt arvsavstående. Trots att hon därmed inte längre förfogar över tillgången ifråga ska hon, enligt Kronofogdemyndighetens bedömning, anses ha fått en förmögenhetsökning vid tidpunkten för faderns död. Det rör sig om ett så stort belopp att hennes ekonomiska förhållanden får anses ha förbättrats väsentligt.

Det normala förfarandet då gäldenären fått väsentligt förbättrade ekonomiska förhållanden är att ändra skuldsaneringsbeslutet så att borgenärerna får del av det ökade betalningsutrymmet. Eftersom B.T., enligt vad som framkommit i ärendet, inte längre förfogar över tillgången i fråga framstår det dock inte som meningsfullt att ändra beslutet och upprätta en ny betalningsplan. En förlängning av betalningsplanen skulle endast marginellt kunna kompensera borgenärerna för det belopp de gått miste om.

Kronofogdemyndigheten har då att ta ställning till om B.T:s skuldsanering bör upphävas. Mot ett sådant beslut talar att en skuldsanering ska innebära en slutlig reglering av gäldenärens ekonomiska problem. Det kan också noteras att B.T. hävdar att hon handlat i god tro och inte i avsikt att undanhålla några tillgångar. Vidare utgör det ärvda beloppet inte mer än c:a en sjundedel av B.T:s ursprungliga totala skuldbörda.

För ett upphävande talar att B.T., sedan hennes ekonomiska situation väsentligen förbättrats, valt att avstå ett arv på över 500 000 kr, vilket innebär att hennes borgenärer inte fått möjlighet att ta del av det ökade betalningsutrymmet. Ett sådant förfarande innan skuldsaneringen beviljades hade med största sannolikhet medfört att det enligt 4 § skuldsaneringslagen inte hade ansetts skäligt att bevilja henne skuldsanering.

Vid en samlad bedömning finner Kronofogdemyndigheten, främst med hänsyn till den allmänna förutsättningen att en skuldsanering ska vara skälig, att

beslutet att bevilja B.T. skuldsanering ska upphävas.

Beslut

Kronofogdemyndigheten upphäver beslutet om skuldsanering enligt 24 § skuldsaneringslagen.

Mora tingsrätt

B.T. överklagade Kronofogdemyndighetens beslut i Mora tingsrätt och yrkade att tingsrätten skulle lämna Gothias ansökan utan bifall.

Tingsrätten (rådmannen Hans Göran Åhgren) meddelade den 23 januari 2009 följande beslut:

Vad som framkommit i ärendet föranleder inte någon annan bedömning än den som Kronofogdemyndigheten har gjort. B.T:s överklagande ska därför lämnas utan bifall.

Svea hovrätt

B.T. överklagade i Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle upphäva det överklagade beslutet och fastställa Kronofogdemyndighetens beslut om skuldsanering den 27 juni 2008.

Hovrätten meddelade inte prövningstillstånd. Detta beslut överklagades. HD (justitieråden Dag Victor, Marianne Lundius och Stefan Lindskog) meddelade den 18 november 2009 följande beslut:

Det saknas vägledande praxis beträffande frågan om en efter beslutad skuldsanering erhållen rätt till laglott kan anses innebära en sådan förbättring av gäldenärens ekonomiska förhållanden som avses i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen (2006:548). Mot denna bakgrund får det anses vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att B.T:s överklagande av tingsrättens beslut prövas av högre rätt.

Med ändring av hovrättens beslut meddelar HD tillstånd till målets prövning i hovrätten.

Vid den fortsatta handläggningen i hovrätten bestred vissa borgenärer B.T:s yrkande om ändring i det överklagade beslutet, medan andra medgav bifall till överklagandet.

Hovrätten (hovrättsråden Lars Borg och Marianne Åbyhammar samt tf. hovrättsassessorn Stefan Jansson, referent) anförde i beslut den 10 december 2010:

Skäl

Kronofogdemyndigheten beviljade B.T. skuldsanering den 27 juni 2008.

Enligt 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen (2006:548) kan Kronofogdemyndigheten, på ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ett beslut om skuldsanering, upphäva beslutet, eller ändra det, om gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats efter beslutet om skuldsanering och detta beror på omständigheter som inte kunnat förutses vid beslutet. Enligt motiven till den motsvarande bestämmelsen i den äldre skuldsaneringslagen (1994:334) kan det uppfattas som stötande om skuldsaneringen inte får omprövas vid väsentligt förbättrade ekonomiska förhållanden (prop. 1993/94:123 s. 172).

Av utredningen i ärendet framgår att B.T:s mor avled i december 1993 och att kvarlåtenskapen efter modern tillföll B.T:s far med s.k. fri förfoganderätt.

Modern hade inte upprättat något testamente. Fadern upprättade den 27 april 1994 ett testamente genom vilket han testamenterade all sin kvarlåtenskap till B.T:s barn.

Den 29 juni 2008, dvs. två dagar efter det att B.T. beviljats skuldsanering, avled B.T:s far. B.T. var ensam bröstarvinge till båda sina föräldrar. Det arv som B.T. hade rätt till enligt lag - arvslotten efter modern, som fadern enligt 3 kap. 2 § första stycket ÄB inte genom testamente fick bestämma över, och laglotten efter fadern - uppgick, med utgångspunkt i bouppteckningen, till ett belopp om 793 047 kr. Genom anteckning på testamentet godkände B.T. den 7 juli 2008 detta och avstod därmed från det arv efter båda sina föräldrar som hon hade rätt till.

Hovrätten har i ett tidigare avgörande kommit fram till att ett avstående från testamentslott, i vart fall efter att testator har avlidit, innebär en förmögenhetsöverföring från den avstående till den som träder i dennes ställe (RH 2003:59). I beslutet hänvisade hovrätten i sitt resonemang till två rättsfall från HD (NJA 1971 s. 587 och 1983 s. 791), vilka föranledde införandet av bestämmelsen i 15 kap. 6 § FB om att förvaltare, god man eller förmyndare för omyndigs räkning får avstå från arv eller testamente. Enligt motiven till nämnda bestämmelse är såväl avstående från arv som testamente att anse som en medveten och frivillig förmögenhetsöverföring jämförbar med en gåva (prop. 1993/ 94:251 s. 144).

Det arv som B.T. enligt lag hade rätt till efter sina föräldrar avsåg ett belopp som hade förbättrat B.T:s ekonomiska förhållanden väsentligt. Det hade även varit fråga om en förbättring som inte kunnat förutses vid beslutet om skuldsanering.

Med hänsyn till innehållet i faderns testamente hade B.T. varit tvungen att påkalla jämkning respektive klander av testamentet i enlighet med ÄB:s bestämmelser för att hävda sin rätt till arv. Eftersom hon avstått från att göra detta och i stället godkänt testamentet har hennes rätt till arv efter föräldrarna gått förlorad. Enligt hovrättens mening är B.T:s agerande, att på detta sätt avstå från den rätt till arv efter föräldrarna som hon hade enligt lag, i nu relevant avseende att anse som en medveten och frivillig förmögenhetsöverföring till förmån för hennes barn. Den bedömningen förändras inte av att det må ha varit föräldrarnas vilja att barnbarnen skulle ärva dem och att B.T., enligt vad hon uppgett, ville respektera föräldrarnas vilja.

Vid en samlad bedömning finner hovrätten att den rätt till arv efter föräldrarna som B.T. hade får anses ha inneburit att hennes ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats efter beslutet om skuldsanering på ett sådant sätt att förutsättningarna i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen är uppfyllda. Liksom Kronofogdemyndigheten anfört i sitt beslut är B.T:s förfarande att avstå från det ökade betalningsutrymmet också sådant att det skulle, om det hade ägt rum före beslutet om skuldsanering, ha medfört att det enligt 4 § skuldsaneringslagen inte hade ansetts skäligt att bevilja henne skuldsanering.

Med hänsyn till omständigheterna föreligger inte förutsättningar att ändra beslutet om skuldsanering och upprätta en ny betalningsplan.

På grund av vad som anförts finner hovrätten att beslutet att bevilja B.T. skuldsanering ska upphävas. Överklagandet ska därför avslås.

Slut

Hovrätten avslår överklagandet.

Högsta domstolen

B.T. överklagade och yrkade att HD skulle med ändring av hovrättens beslut

fastställa Kronofogdemyndighetens beslut om skuldsanering av den 27 juni 2008.

Vissa borgenärer, nämligen Skatteverket, Handelsbanken Finans AB, Centrala studiestödsnämnden, AK Kontotjänst AB och Alektum Inkasso AB, bestred ändring. Övriga borgenärer hördes antingen inte av eller förklarade att de inte hade något att anföra.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Ulrika Ahlsén, föreslog i betänkande följande beslut:

Skäl

1. B.T. beviljades skuldsanering den 27 juni 2008. Efter ansökan av borgenär beslutade Kronofogdemyndigheten den 17 december 2008 att skuldsaneringen skulle upphävas på grund av att B.T:s ekonomiska förhållanden väsentligen hade förbättrats. Den ekonomiska väsentliga förbättringen avsåg en erhållen, men ej ianspråktagen, rätt till laglott.
2. Sedan B.T. överklagat beslutet avlog såväl tingsrätten som hovrätten överklagandet.
3. I överklagandet till HD har B.T. vidhållit att hennes ekonomiska förhållanden inte har förbättrats.
4. En grundläggande tanke bakom skuldsaneringsinstitutet är att en skuldsanering ska innefatta en definitiv lösning av gäldenärens ekonomiska situation, vilket har att göra med institutets rehabiliterande karaktär (prop. 1993/94:123, s. 73 samt Trygve Hellners och Mikael Mellqvist, Skuldsaneringslagen, En kommentar, 2 uppl. 2000, s. 247). Trots det har det i skuldsaneringslagen (2006:548) införts en möjlighet att i efterhand kunna ompröva ett skuldsaneringsbeslut, om gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen har förbättrats. Ett skäl till detta är att skuldsaneringen inte får uppfattas som stötande och inverka menligt på den allmänna betalningsmoralen (a. prop. s. 172).
5. Enligt 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen kan Kronofogdemyndigheten, på ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ett beslut om skuldsanering upphäva beslutet eller ändra det, om gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats efter beslutet om skuldsanering och detta beror på omständigheter som inte kunnat förutses vid beslutet.
6. Vad som avses med väsentligen förbättrade ekonomiska förhållanden framgår inte av lagtexten. I motiven talas det om "en större tipsvinst eller liknande" (a. prop. s. 77 f.). I doktrin har ansetts att inkomstökningen bör vara av extraordinär karaktär för att kunna leda till bifall till en omprövningsansökan (a.a. s. 255 f.).
7. Frågan i HD är om B.T:s ekonomiska förhållanden - genom den rätt till arv som tillkom henne efter föräldrarna - väsentligen förbättrats på det sätt som avses i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen.
8. Av utredningen i ärendet framgår bl.a. följande. När B.T:s mor avled i december 1993 tillföll kvarlåtenskapen efter henne B.T:s far med s.k. fri förfoganderätt. Modern hade inte upprättat något testamente. Fadern upprättade den 27 april 1994 ett testamente genom vilket han testamenterade all sin kvarlåtenskap till sina barnbarn, B.T:s barn. Den 29 juni 2008, två dagar efter det att B.T. beviljats skuldsanering, avled B.T:s far. B.T. var då ensam bröstarvinge till båda sina föräldrar. Det arv som B.T. hade rätt till enligt lag - arvslotten efter modern som fadern enligt 3 kap. 2 § första stycket ÄB inte

genom testamente fick bestämma över, och laglotten efter fadern - uppgick, med utgångspunkt i bouppteckningen, till ett belopp om 793 047 kr. Enbart laglotten uppgick till 264 349 kr. Genom anteckning på testamentet godkände B.T. den 7 juli 2008 testamentet och avstod därmed från det arv efter båda sina föräldrar som hon hade rätt till.

9. Vid ett rent beloppsresonemang är storleken på laglotten ensamt tillräcklig för att anse att B.T:s ekonomiska förhållanden väsentligt förbättrats. Det hade även varit fråga om en förbättring som inte kunnat förutses vid beslutet om skuldsanering.

10. Svea hovrätt har i ett avgörande angående omprövning av skuldsaneringsbeslut kommit fram till att ett avstående från testamentslott, i vart fall efter att testator hade avlidit, innebar en förmögenhetsöverföring från den avstående till den som trädde i dennes ställe, se RH 2003:59. I beslutet hänvisade hovrätten i sitt resonemang till två rättsfall från HD NJA 1971 s. 587 och NJA 1983 s. 791, vilka föranledde införandet av bestämmelsen i 15 kap. 6 § FB om att förvaltare, god man eller förmyndare för omyndigs räkning varken får avstå arv eller testamente. Enligt motiven till nämnda bestämmelse är såväl avstående från arv som testamente att anse som en medveten frivillig förmögenhetsöverföring jämförbar med gåva (prop. 1993/94:251 s. 144).

11. För att komma i åtnjutande av sin rätt till laglott hade B.T., till skillnad från gäldenären i det ovan nämnda hovrättsavgörandet, varit tvungen att påkalla jämkning i enlighet med ÄB:s bestämmelser. Vid påkallande av jämkning behöver inte talan väckas i domstol utan det är tillräckligt att bröstarvingen underrättar testamentstagarna om sitt anspråk. I 7 kap. 7 § ÄB konstateras att bröstarvinges rätt enligt kapitlet att påkalla jämkning av testamente eller gåva inte övergår till hans borgenärer. I konkurssammanhang har det inom litteraturen ansetts att underlåtenhet att påkalla jämkning av testamente eller gåva inte kan leda till återvinning (Gertrud Lennander, Återvinning i konkurs, 3 uppl. 2004, s. 183).

12. Till skillnad från konkursinstitutet bygger emellertid skuldsaneringsinstitutet på skälighet och intresseavvägningar. B.T:s beslut att avstå från sin rätt till laglott kan därför inte i ett skuldsaneringsärende anses vara ett beslut av rent personlig art utan risker för skuldsaneringsbeslutet.

13. HD delar hovrättens bedömning att B.T:s godkännande av testamentet och underlåtenhet att påkalla jämkning är att anse som en medveten och frivillig förmögenhetsöverföring till förmån för hennes barn. Den rätt till laglott som B.T. hade får därför anses ha inneburi att hennes ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats efter beslutet om skuldsanering på ett sådant sätt att förutsättningarna i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen är uppfyllda.

14. Med hänsyn till det anförda och då situationen inte är sådan att det kan bli aktuellt att ändra betalningsplanen bör skuldsaneringen upphävas. Hovrättens beslut ska därför fastställas. Vid denna utgång saknas skäl att pröva om anledning föreligger att upphäva skuldsaneringsbeslutet på grund av B.T:s underlåtenhet att bevaka sin rätt till efterarv.

HD avslår överklagandet.

HD (justitieråden Stefan Lindskog, Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre, Agneta Bäcklund och Svante O. Johansson, referent) meddelade den 30 december 2011 följande slutliga beslut:

Skäl

Bakgrund och reglering

1. Enligt 4 § första stycket skuldsaneringslagen (2006:548) får skuldsanering beviljas en gäldenär som är på obestånd och så skuldsatt att han eller hon inte

kan antas ha förmåga att betala sina skulder inom överskådlig tid, om det är skäligt med hänsyn till gäldenärens personliga och ekonomiska förhållanden att skuldsanering beviljas.

2. B.T. beviljades genom ett beslut av Kronofogdemyndigheten den 27 juni 2008 skuldsanering för sin då totala skuldbörda på knappt 3,5 miljoner kr. Hennes betalningsförmåga bestämdes till 1 543 kr per månad t.o.m. maj 2012 och för tiden därefter till 1 766 kr per månad. Betalningsplanen bestämdes att löpa från juli 2008 till och med juni 2013.

3. Enligt 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen kan på ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ett beslut om skuldsanering Kronofogdemyndigheten ändra eller upphäva beslutet, om gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen har förbättrats efter beslutet om skuldsanering och det beror på omständigheter som inte kunnat förutses vid beslutet.

4. B.T:s mor avled år 1993. Modern hade inte upprättat något testamente. Kvarlåtenskapen efter henne tillföll därför enligt 3 kap. 1 § ÅB B.T:s far. Denne avled den 29 juni 2008. Kvarlåtenskapen, som uppgick till drygt en miljon kr, skulle enligt ett testamente upprättat år 1994 tillfalla hans två barnbarn. B.T., mor till barnbarnen och ensam bröststvinge till sina föräldrar, godkände testamentet.

5. Frågan i målet är om B.T:s ekonomiska förhållanden har, i den mening som avses i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen, väsentligen förbättrats genom arv efter hennes föräldrar, och om detta i så fall ska föranleda en omprövning av beslutet om skuldsanering.

Utgångspunkter

6. Skuldsaneringsinstitutet syftar till att möjliggöra en ekonomisk omstart för gäldenären. Det syftet kan tillgodoses endast om saneringen är definitiv. Möjligheterna att i efterhand ompröva en beviljad skuldsanering är därför begränsade (prop. 1993/94:123 s. 78 och 171 ff.). I 24 § skuldsaneringslagen anges under vilka förutsättningar omprövning kan ske. Bestämmelserna vilar på den grundläggande tankegången att en omprövning av ett beslut om skuldsanering förutsätter att ett upprätthållande av beslutet framstår som skadligt för den allmänna betalningsmoralen.

7. I 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen regleras den situationen att gäldenärens ekonomi har förbättrats efter beslutet om skuldsanering. Förbättringen kan ligga till grund för en omprövning, om den är oförutsedd och väsentlig. Endast om gäldenären förmår att betala avsevärt mer än vad han eller hon har att betala enligt betalningsplanen, bör kravet på väsentligt förbättrad ekonomi anses uppfyllt.

8. Att gäldenärens ekonomi har förbättrats på det sätt som sägs i 24 § första stycket 5 skuldsaneringslagen är ett krav för att en omprövning ska vara möjlig, men det betyder inte att en omprövning ska ske. Det finns ett visst utrymme för en diskretionär bedömning. I förarbetena uttalas att det inte får uppfattas som stötande att skuldsaneringen inte kan omprövas om gäldenären erhåller en betydande inkomstökning (prop. 1993/94:123 s. 172). Uttalandet ger stöd för att det finns en möjlighet för att underlåta en omprövning, om en sådan vid en helhetsbedömning inte är påkallad.

9. Av betydelse vid den angivna bedömningen kan vara inte bara i vilken grad gäldenärens ekonomiska situation har förbättrats, utan också vad förbättringen beror på, hur snart den har inträffat och hur den har inverkat på gäldenärens livssituation. Att gäldenären genom ett långsiktigt och målmedvetet arbete under en längre tid har lyckats förbättra sin ekonomi långt över förväntan behöver exempelvis inte vara att bedöma på samma sätt, som om gäldenären en kort tid efter skuldsaneringen uppnått motsvarande förbättring genom en

lotterivinst.

B.T:s rätt till laglott

10. En arvinge har ett befogat anspråk på att med verkan mot sina borgenärer kunna respektera arvlåtarens i ett testamente uttryckta vilja. Det gäller även när testamentet innebär att en bröstarvinges rätt till laglott kränks. En rätt att påkalla jämkning av respektive att klandra ett testamente utgör en tillgång av ett rent personligt slag, och rätten kan därför inte tas i anspråk av arvingens borgenärer (se 7 kap. 7 § och 14 kap. 6 § ÄB). I linje med det kan en underlåtelse att utöva en sådan rätt inte leda till återvinning i konkurs (jfr Gertrud Lennander, Återvinning i konkurs, 3 uppl., 2004, s. 188 f. och Gösta Walin m.fl., Konkurslagen, suppl. 7, 1996, s. 231 ff.).

11. Det redovisade synsättet föranleder att en underlåtelse att utöva en rätt att angripa ett testamente inte bör kunna leda till att ett beslut om skuldsanering omprövas. Att B.T. inte utövat sin rätt att kräva utfående av sin laglott utgör därför inte grund för en omprövning av skuldsaneringsbeslutet.

B.T:s rätt till efterarv

12. Reglerna om makars arvsrätt i 3 kap. 1 § ÄB innebär att den samlade kvarlåtenskapen ska tillfalla den efterlevande maken. Han eller hon kan fritt utnyttja den avlidne makens andel och njuta avkastning från den. Egendomen får också säljas. Däremot kan den efterlevande maken inte genom testamente bestämma över den egendom som ska tillfalla den först avlidnes arvingar (3 kap. 2 § första stycket andra meningen ÄB). Av det följer att det aktuella testamentet var verkningslöst såvitt gällde B.T:s arv efter modern (NJA 1980 s. 589). Hon hade således inte behövt föra en klandertalan enligt 14 kap. ÄB för att vara bevarad sin rätt till efterarvet (jfr Gösta Walin och Göran Lind, Kommentar till ärvdabalken - Del I, 6 uppl., 2008, s. 71).

13. B.T:s arv efter modern uppgick till drygt 500 000 kr. Arvet skulle ha möjliggjort betalning av ett väsentligt högre belopp till borgenärerna än vad som följde av betalningsplanen. Som har framhållits i det föregående (se p. 8 ovan) finns det emellertid ett utrymme för att underlåta en omprövning, om en sådan vid en helhetsbedömning inte är påkallad. I det hänseendet kan antecknas följande.

14. B.T:s far avled endast två dagar efter skuldsaneringsbeslutet. B.T. kan vid dödsfallet inte ha hunnit inrätta sig efter beslutet. Visserligen har hon efter att ha gett upp sitt efterarv inte haft någon förbättrad betalningsförmåga, men hon har frivilligt avstått från arvet i en ordning som liknar gåva (jfr prop. 1993/94:251 s. 144). Dispositionen anses i sig möjlig att återvinna i konkurs (jfr Gertrud Lennander, a.a. s. 187 f., och Gösta Walin m.fl., a.a. s. 231 ff.). Det innebär inte bara att egendomen i fråga är tillgänglig för borgenärerna, utan det är också ett uttryck för att dispositionen inte på samma sätt är skyddsvärd som ett avstående från en rätt att angripa ett testamente.

15. Mot bakgrund av det anförda finns det inte tillräckliga skäl att underlåta att ompröva beslutet om skuldsanering. Någon möjlighet att ändra det finns inte. Överklagandet ska därför avslås.

HD:s avgörande

HD avslår överklagandet.

Referenten, justitierådet Svante O. Johansson, tillade för egen del följande.

Inledning

1. De frågor som uppkommer i ärendet rör huruvida B.T:s ekonomiska förhållanden väsentligen har förbättrats genom arv efter hennes avlidna

föräldrar på ett sådant sätt att omprövning av beslutet om skuldsanering får ske.

Makars arvsrätt och verkan av efterlevande makes testamente

2. B.T:s mor avled i december 1993. Modern hade inte upprättat något testamente varför kvarlåtenskapen efter henne tillföll B.T:s far enligt den legala arvsordningen (3 kap. 1 § ÄB).

3. Fadern upprättade den 27 april 1994 ett testamente genom vilket han testamenterade all sin kvarlåtenskap till sina två barnbarn. B.T. är mor till de i testamentet angivna barnbarnen. Hennes far avled den 29 juni 2008. B.T. är ensam bröstarvinge till sina föräldrar.

4. Reglerna om makars arvsrätt i 3 kap. 1 § ÄB innebär att de samlade tillgångarna ska tillfalla den efterlevande maken; ena hälften på grund av giftorätt och andra hälften på grund av arv efter maken. Ur den egendom som fadern sålunda erhöll från sin maka har B.T. som bröstarvinge inte rätt till laglott och hon har därför inte heller kunnat avstå från sådan lott. Den efterlevande maken kan fritt föfoga över den avlidna makans andel och njuta avkastning från all egendom. Egendomen får även överlåtas till annan. Emellertid innebär den efterlevande makens fria föfoganderätt - till skillnad från situationen där egendomen tillkommer den efterlevande med full äganderätt t.ex. på grund av testamente - att den efterlevande inte genom testamente kan bestämma över egendom som ska tillfalla den först avlidnes arvingar (3 kap. 2 § första stycket andra meningen ÄB).

5. Fadern har således inte med laga verkan haft möjlighet att genom testamente föfoga över den andel han innehade med fri föfoganderätt efter sin maka. Denna del ska rätteligen tillfalla B.T. som efterarv direkt på grund av föreskrift i lag (NJA 1980 s. 589). Det är därför naturligt att uppfatta formuleringen i testamentet - att all hans kvarlåtenskap skulle tillfalla barnbarnen - på så sätt att det endast avser den andel han ägde med full äganderätt och därför kunde föfoga över också genom testamente.

6. Även om testamentet skulle anses omfatta den andel av kvarlåtenskapen som tillkommer efterarvinge förändras inte situationen. Testamentet är under angivna förhållanden att betrakta som giltigt på så sätt att det ska ligga till grund för arvsförfogandet beträffande den del som fadern äger föfoga över genom testamente. Det följer således ingen nullitetsverkan beträffande testamentet med den omständigheten att förordnandet avser all kvarvarande kvarlåtenskap.

7. Andel som den efterlevande inte äger föfoga över genom testamente - vilken alltså tillkommer efterarvinge på grund av lag - ska utan vidare åtgärd från efterarvinge utgå med bortseende från testamentet. Det anförda kan sägas framgå motsatsvis av att ogiltighetsreglerna beträffande testamente i 13 kap. ÄB inte omfattar den aktuella situationen. Testamentet kan således inte angripas på detta sätt. Klander enligt 14 kap. ÄB är därför inte nödvändigt för att efterarvet ska utgå (jfr Gösta Walin och Göran Lind, Kommentarer till ärvdabalken - Del I, 6 uppl., 2008, s. 71). Reglerna medför att testamentet saknar verkan i den del det omfattar andelen efter den först avlidna maken.

8. Det nu anförda leder till slutsatsen att fadern genom testamentet ska anses ha föfogat endast över sin egen andel av kvarlåtenskapen i boet och att den andel han innehåft med fri föfoganderätt efter sin maka tillkommer B.T. som efterarv direkt på grund av lag.

Betydelsen av att testamentet godkänts

9. En anteckning på testamentet den 7 juli 2008, utvisar att B.T. har godkänt det till alla delar. Detta föranleder vidare överväganden beträffande betydelsen av godkännandet. Godkännandet får nämligen olika verkan beträffande, å ena sidan, andelen efter fadern och, å andra sidan, andelen efter modern.

10. Godkännandet av testamentet innebär i förhållande till den andel som fadern ägde förfoga över genom testamentet att B.T. definitivt avstått från att angripa testamentet. Testamentet behöver inte ens delges arvinge för att klanderfristen ska börja löpa när testamentet har godkänts (14 kap. 4 § första stycket sista meningen ÄB).

11. Det ska emellertid här uppmärksammas att även om B.T. inte hade godkänt testamentet, utan förhållit sig passiv, det ändå hade kommit att verkställas enligt sin ordalydelse beträffande andelen efter fadern. För att laglott i förevarande situation ska utgå krävs nämligen att bröstarvinge påkallar jämkning. Klandertalan enligt 14 kap. ÄB behöver dock inte väckas i ett sådant fall. Det räcker att bröstarvinge underrättar testamentstagarna om laglotsanspråket. Om talan inte väcks och inte heller underrättelse sker inom sex månader efter det att bröstarvinge erhåller del av testamentet, har bröstarvingen förlorat sin rätt (7 kap. 1 och 3 §§ ÄB).

12. Godkännandet får mot bakgrund av reglerna om efterarv verkan endast beträffande den andel som efterlevande make äger förfoga över genom testamente. B.T. hade således inte efter godkännandet möjlighet att begära jämkning av testamentet eller klandra det för utfående av laglott efter fadern.

13. En annan ordning gäller i fråga om efterarvet. I rättspraxis har det ansetts att efterarvinge, genom godkännande av testamente i en situation som den nu behandlade, inte betas sin rätt till efterarv (NJA 1980 s. 589). Efterarv utgår som framhållits (se p. 8 ovan) på grund av föreskrift i lag och godkännandet kan således inte få någon verkan i förhållande till testamentet i denna del.

Godkännandet är inte att betrakta som ett arvsavstående

14. I ärendet har även uppkommit fråga om B.T:s godkännande av testamentet kan betraktas som ett avstående från arv. Ett arvsavstående, liksom ett avstående från testamente, är en ovillkorlig förklaring att man avstår från hela eller delar av det arv eller den lott man erhållit. Härigenom sker en förmögenhetsöverföring som till stora delar liknar en gåva (prop. 1993/ 94:251 s. 144).

15. Det ska till en början uppmärksammas att godkännande av testamente är en aktiv handling som omöjliggör jämkning eller klander av testamentet. Någon förmögenhetsöverföring är inte aktuell vare sig genom godkännande eller underlåtenhet att framställa anspråk om jämkning för laglott eller att väcka klandertalan. Något arv har ju i detta läge inte fallit ut som kan avstås.

16. Vidare anses enligt nu gällande regler om arv och testamente det vara ett rent personligt beslut huruvida en arvtagare underlåter att påkalla jämkning eller att klandra testamente. Detta framgår redan av att arvinges beslut huruvida han eller hon godkänner eller, vid användande av den passiva varianten, underlåter att påkalla jämkning eller att klandra testamentet, inte är ett beslut som övergår på arvingens borgenärer (7 kap. 7 § ÄB och 14 kap. 6 § ÄB). Skälet till att dessa regler införts är att arvinge själv, med hänsyn till önskan att respektera testators vilja såsom den kommit till uttryck i testamentet, borde få bestämma huruvida testamentet ska angripas; detta gäller även i de fall där det är fråga om laglott som kränkts genom testamente.

17. Mot bakgrund av det sagda bör det inte komma ifråga att betrakta enbart ett godkännande av ett testamente som ett avstående från arv. Normalt utgör inte heller ett naket godkännande underlag för att konstatera att ett arvsavstående skett (jfr NJA 1980 s. 589).

18. Att aktuell rätt till arv efter fadern utgörs av en laglotsrätt förändrar inte den nämnda utgångspunkten.

19. Beträffande den andel som utgör B.T:s efterarv efter modern gör sig

kompletterande överväganden gällande. B.T. har erhållit efterarv efter modern redan genom faderns frånfälle. Hennes agerande att inte ta emot efterarvet medförde att det kom att föras vidare till hennes barn. Det är således rent faktiskt fråga om en förmögenhetsöverföring av det B.T. direkt på grund av föreskrift i lag tillkommande efterarvet till förmån för hennes arvingar. Denna överföring har en klart gåvoliknande karaktär. Den får även betydelse för frågan om omprövningen av skuldsaneringsbeslutet.

Sammanfattande slutsats

20. På sätt som framgår av HD:s beslut påverkas skuldsaneringen inte av B.T:s rätt till laglott efter fadern, medan hennes ekonomiska förhållanden väsentligen förbättras genom efterarvet på ett sådant sätt att omprövning blir aktuell.

HD:s beslut meddelat: den 30 december 2011.

Mål nr: Ö 5955-10.

Lagrum: 4 och 24 §§ skuldsaneringslagen (2006:548) samt 3 kap. 1 och 2 §§, 7 kap. 7 § och 14 kap. 6 § ÄB.

Rättsfall: NJA 1980 s. 589.

Sökord: Skuldsanering; Arv; Efterarv; Laglott
